***

Буває, в неволі іноді згадаю
Своє стародавнє, шукаю, шукаю,
Щоб чим похвалитись, що й я таки жив,
Що й я таки бога колись-то хвалив!
Шукаю, шукаю... господи б, хотілось
Згадать хоть що-небудь! Та оце й наткнувсь
На таке погане, що так і заснув,
Богу не молившись!.. От мені приснилось...
Свинею заснувши, звичайне, такий
І сон приверзеться... ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий;
Дивлюся, могила ніби розвернулась,
А з неї виходить неначе козак,
Уже й сивоусий собі неборак,
Та і йде до мене... Я собі звернулось,
Щеня мов під тином,— звичайне, мале,
То й перелякалось. От мене бере
Неначе на руки та несе в могилу,
А чорна могила ще гірше розкрилась.
Дивлюся, в могилі усе козаки:
Який безголовий, який без руки,
А хто по коліна неначе одтятий;
Лежать собі хлопці, мов у теплій хаті.
«Дивися, дитино, оце козаки
(Ніби мені каже), на всій Україні
Високі могили. Дивися, дитино,
Усі ті могили, усі отакі.
Начинені нашим благородним трупом,
Начинені туго. Оце воля спить!
Лягла вона славно, лягла вона вкупі
З нами, козаками! Бачиш, як лежить —
Неначе сповита!.. Тут пана немає,
Усі ми однако на волі жили!
Усі ми однако за волю лягли,
Усі ми і встанем, та бог його знає,
Коли-то те буде. Дивися ж, дитино!
Та добре дивися,— а я розкажу,
За що Україна наша стала гинуть,
За що й я меж ними в могилі лежу.
Ти ж людям розкажеш, як виростеш, сину

Слухай же, дитино». А потім ягнята
Приснились у житі, лановий біжить
Та б'є мене добре — і ніби, проклятий,
Свитину здирає... І досі болить,
Як сон той згадаю. А як нагадаю
Козака в могилі, то й досі не знаю,
Чи то було справді, чи то було так,
Мара яка-небудь. Мені той козак
Розказував ось що...

«Не знаю, як тепер ляхи живуть
З своїми вольними братами?
А ми бралися з ляхами!
Аж поки третій Сигізмонд[1]
З проклятими його ксьондзами
Не роз'єднали нас... Отак
Те лихо діялося з нами!

Во ім'я господа Христа
І матері його святої!
Ляхи прийшли на нас войною!
Святиє божії міста

Ксьондзи скажені осквернили!
Земля козача зайнялась
І кров'ю, сину, полилась.
І за могилою могила,
Неначе гори, поросли
На нашій, синочку, землі!
Я жив на хуторі, з ..... {*}
Я стар був, немощен. Послав
З табун я коней до обозу,
Гармату, гаківниць два вози,
Пшона, пшениці, що придбав,
Я всю мізерію оддав
Моїй Україні небозі...
І трьох синів своїх. «Нехай,—
Я думав, грішний перед богом,—
Нехай хоть часточка убога
За мене піде, за наш край,

За церков божію, за люде,
А я молитись в хаті буду».
Бо вже не здужав, сину, встать,
Руки на ворога піднять!
Зо мною, слухай же, остались
Данило, чура[2] мій, та я,
Та Пріся, дочечка моя!
Воно ще тілько виростало,
Ще тілько-тілько наливалось,
Мов та черешенька!.. За гріх,
За тяжкий, мабуть, гріх великий,
Не дав мені святий владика
Очей нарадувать старих
Моїм дитятком!..
Не ходили
Ксьондзи по селах, а возили
На людях їх з села в село,—
Такеє-то у нас було!
Якось їх, клятих, і до мене
Вночі на хутір занесло.
А з ними челядь їх скажена,
Та ще драгуни... Дай мені
Хоч коли-небудь, боже милий,
На світ твій виглянуть з могили —
Спряжу всю шляхту на огні!
Вони, вони — не бійся, сину! —
Вони, ксьондзи, мою дитину
З собою в хату завели,
Замкнулись п'янії, я бачив.
А челядь п'яна полягала
У клуні на соломі спать,
Драгуни теж. А ми з Данилом
Соломи в сіни наносили,
А клуню просто запалили...
Не встануть, прокляті, оп'ять
Дітей козачих мордувать,
Усі до одного, згоріли!
І Пріся бідная моя
Згоріла з клятими! А я...
На пожарищі хрест з Данилом
Поставили та помолились,
Заплакали... Та й потягли,
На коней сівши, до обозу,
Синів всіх трьох моїх найшли
Та в добрий час і полягли
Отут укупі!..

А як ми бились, умирали,
За що ми голови складали —
В оці могили? Будеш жить,
То, може, й знатимеш, небоже,
Бо слава здорово кричить
За наші голови... А може,
І про могили, і про нас
З старцями божими по селах
Правдива дума невесела
Меж людьми ходить...»

*[Перша полонина 1850.
Оренбург]*

---

* Далі в автографі закреслено півтора рядка, прочитати неможливо.

1. *Сигізмонд* — Сигізмунд III Ваза (1566—1632), король Польщі та Швеції і великий князь литовський, активно підтримував католицьку реакцію, сприяв проголошенню Брестської церковної унії 1596 р.

2. *Чура* — джура, зброєносець козацького старшини або заможного козака.